

İşık Tanrısında Ucuz Edebiyat Radyasyonu

Adem Genç ¹

Çağdaş sanat bağlamında, aşağı yukarı milenyumla birlikte, liberal post modern topluma yönelik bir *Anti-Art* tasallutu olarak icra edilen ne varsa hepsi kendi paradoksal hususiyetleriyle yeni bir sanat biçimi olarak ortaya çıkıp kendi izleyici kitlesini de oluşturmaktadır. Sıklıkla, klasik sanat eserlerinden devşirme resim veya müdahaleli mulajları ve eklentilerle yapılan yorumları içeren bu çalışmaların bir bölümü dijital yeni medya teknolojileriyle oluşturulmakta; diğer bir bölümü ise öteden beri bilinen klasik/rutin sanat malzemeleri dışındaki ışık yansıtıcı parlak boyalar, krom, cam, ayna, paslanmaz çelik ve polikarbonat sanayi ürünleri gibi malzemeler kullanılarak inşa edilmektedirler.

Artık öyle bir noktaya gelindi ki, klasik anlamda her türlü ahşap/taş/mermer/yontu ile yağlıboya, suluboya, akrilik boya ve karakalem desen gibi geleneksel şövale etütleri hafızalardan silinip önemini yitirmektedir. Bu eğilimin birçok nedeni var kuşkusuz. Birincisi Savaş sonrası Avrupa ve Amerikan sanatında kitle iletişim araçları ile cazip kılınan parlak renkli, nikelajlı aksesuarları ile ilgi çeken otomobillerin moda olduğu yıllara ya da *Pop-Art*'ın doğuşuna kadar gerilere gider. Aradan geçen üç çeyrek asırlık süreçte, doğal reçineli sanat boyaları yerine sentetik boya ve renkli baskı teknolojilerinin yaygınlaşması; orta sınıf beğeni üretiminde rol oynayan tasarım ve tekstil teknolojileri ile neon/lazer ışıklı reklam ve dijital renk ortamı ve VR (artırılmış gerçeklik/*virtual reality*) ile arayüz tasarımı (*interface*) tasarımı gibi alanlardaki gelişmeler, modern çağ sonrası ortalama insanını, yeni ve araçsal oluşumlarla belirlenen bir sanat kavramı ile yüzleşmek zorunda bırakmıştır.

Ancak, bu faktörlerin hiçbirisi, gözden çıkarılan geleneksel sanat kalitelerini ikame edemez. Tersini düşünmek ülkemizde örneğin, 3D yazıcılarla figüratif heykel simülasyonunu veya RGB/CMYK renkli baskı makinelerinde tuvallere aktarılan imgelerin üzerinden sanat boyaları veya sanayi ürünleri ile kamufle etme biçimindeki teknik köprülemelere yol açmaktadır. Sanatsal ifade özgürlüğünün din veya inanç, ırk veya etnik köken, cinsiyet veya cinsel yönelim vs. ayrımı yapılmaksızın, herkes için geçerli, herkesin kullanabileceği bir hak olması, dijital tekniklerle çoğaltılmış sanat eserlerini özgün sanat eseri olarak nitelenip izleyiciye sunulması biçimindeki bir güncel sanat öncülüğünü haklı kıldığını da düşünemeyiz.

Gerçekte çağdaş sanat etkinliklerindeki bu araçsal tavrın nasıl bir noktaya varacağına dair işaret ve kehanetler 1990'lı yılların sonlarına doğru açılan *YBA (Young British Artists Artists)* "Sensation" ² sergilerinde kendini belli etmişti.

Tracey Emin'in: 2 Ekim 1999 - 9 Ocak 2000 tarihleri arasında Brooklyn Müzesinde açılan Genç Britanyalı Sanatçıları "Sensation" sergisinden (ayrıntı). Saatchi Koleksiyonu, Londra

Bizdeki uygulamalar, radikal boyut ve düşünce olarak bunlarla ya da gereğinden fazla müsamahakâr toplumlardakilerle karşılaştırıldığında, bir kamusal alan projesi olarak örneğin, cam gibi parlak ve saydam malzeme ile yapılan bir Galata port *artefact*'ının tolere edilemeyecek bir yönü de yoktur. Bundan ötürü bir sanat bienali kapsamında halka sunulduğunu görünce hiç şaşırmadım doğrusu. Öyle ya, klasik yontu tekniğiyle biçimlenmesi olanaksız bir malzeme ile yapılmış portre-büstte, gün ışığının figürü okşaması gibi klasik bir ışık yaklaşımı beklenemezdi. Bunun yerine, insanları cezbetmeyi amaçlayan bir sanat düşüncesiyle ışık, fütürist bir tavırdan da öte, heykelsi biçimleme faciasını da kamufle etmeliydi. Öte yandan nereden bakılırsa, cam gibi parlak ve saydam malzemeleri sanat tarihinde Konstrüktivistler³ de kullanmıştı. Konstrüktivistlerin heykel veya portre-büst yüz ifadelerini ışıkla belirleme gibi bir kaygıları olup olmadığının; daha çok, uzam, küre, boşluk, doluluk; denge, ağırlık ve yön gibi yapısal dinamiklerle izleyiciyi kuşatan yaygın bir çevresel sanat diyalektiğinin ne önemi olabilirdi?

Lyubov Popova (1889-1024). "Resimsel Mimari/Painterly Architectonic"

Duralit üzerine yağlıboya. 75.50 x 55.50 x 8.50 cm. *Scottish National Gallery Of Modern Art*

"Bu eserde, uzayda yüzüyormuş gibi görünen dinamik, üst üste binen düzlemlerle karakterize ediliyor. Popova bu resimleri yaratırken, kübist stili, kare ve dikdörtgenlerden oluşan basit bir dile indirgeyen Rus sanatçı Kasimir Maleviç'in süprematizm akımından etkilenmiştir. Resimdeki renkli çapraz şekiller dinamik bir denge duygusunu çağırıştırıyor. Şekillerin modellenmesi, çerçevenin dışından gelen bir ışık kaynağını akla getiriyor." <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/798>, erişim:21.09.2025

Ülkemizde bu türden çalışmaların çoğalmasının bir nedeni de sanat yükseköğretimi programlarında adeta bir zorunlulukmuş gibi düşünülen yenilikçilik ve ortalama insanın zihninde, kulaktan dolma bilgi ile oluşan çağdaş sanat anlayışıdır. Diğer nedeni de sanat eğitimi kurumlarımızda sayısal anlamda giderek artan program, enflasyonu ile ilgilidir. Bu bağlamda her yıl, eğitim fakültelerimizin güzel sanatlar eğitimiyle ilgili bölümleri ile güzel sanatlar fakültelerimizin plastik sanatlar, biçimsel sanatlar, gelşenekselsel Türk sanatları, sanat yönetimi, moda ve tekstil tasarımı gibi bölümlerine, sayıları on binlere varan öğrenci kaydedilmektedir. Düzenli (devamlı) bir sanat okulu

öğrencisinin, plastik sanatların herhangi bir dalında başarılı olabilmesi için daha önceki sanatsal biçimleme yeteneklerinin sıkı bir atölye süreci ve araştırmayı kapsayan desen, resim ve diğer biçimleme teknikleri eğitimi ile geliştirilmesi gerekmektedir.

Artem Martis: “Çalışmalarımı soğuk cam işleme tekniğiyle meydana getiriyorum. Bu teknikte elmas ile kestiğim ve şekil verdiğim plaka camları belirli bir düzende form oluşturarak özel uv lazer yapıştırıcılar ile bir araya getiriyorum”⁴
<https://vogue.com.tr/sanat/artem-martis>, Erişim: 21.09.2025

Ne var ki, birçok vakıf üniversitesi ve devlet üniversitesinde görev yapan akademisyenlerin; yetenek sınavlarında başarılı oldukları ilan edilip ilgili programlara kaydedilen bu öğrencilerden, eğitim sürecinde üç boyutlu biçimlendirmede başarılı olabilmeleri ihtimal dahilinde olmayanları; hazır yapılmış parlak renkli cazip ve altın varak gibi asil malzeme ve nesnelerle, video ve sanal ortam / *interface* tasarımları, kolaj, enstalasyon/*assemblage*, mulaj, 3D yazıcı veya RGB/CMYK baskı gibi araç-gereç ve kavramsal sanat projeleriyle mezun etmekten başka bir seçenekleri ne yazık ki bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu yaklaşımla plastik sanatlarda özellikle heykel ve resim dallarının lisans ve lisansüstü programlarında çağdaş sanat yerine bir yüksekokul mantığı ile hedef alınan meslek simülasyonuna dahi ulaşamayacağı düşünülebilmektedir.

Naum Gabo "Red Stone" Nina & Graham Williams/Tate, London 2014. Malzeme: Taş. 210 x 410 x 460 mm, 70 kg
Bu sıra dışı heykel, sanatçının daha organik formlara olan ilgisini gösteriyor. Oluklu bir kabuğa, belki de bir ammonit fosilinin kıvrımlı spiralline benziyor. Ammonitler yerküre tarihinde Jura ve Kretase olarak bilinen dönemlerde yaşamış olan canlılardır. Kretase sonlarına doğru, dinazorlar ile eş zamanlı olarak nesilleri tükenmiştir. <https://en.wikipedia.org/wiki/Sensation> , erişim: 21.09. 2025

Kuşkusuz bunun bir tercih meselesi olduğunu ileri sürenler de olabilir. Sanat tarihinde, Salt malzeme ve teknik olanakların pek işe yarayıp yaramadığını kanıtlayan yüzlerce örnek ve bilimsel çalışma da bulunabilir. Malzemenin, yapay zekâ ve/veya dijital tekniklerin bir sanat eserine tek başına bir önem ve sanatsal değer katıp katmadığı sorusuna da ayrıca yüzlerce sanat kritiği ve çalışma ile de yanıt verilebilir. Birçok sanatçı, bir malzemenin özünde var olan asaletine güvence de gerçek sanatsal kaliteyi malzemede değil yaratıcılık ve sanatsal düşüncede aramak gerektiği konusunda uluslararası düzeyde bir tereddüt yoktur. Geleneksel teknik ve sıradan malzemeler ile yapılmış bir eserin bile, özgünlük ve entelektüel derinlik yönüyle büyük bir değer ortaya koyabileceği düşüncesiyle yirmi yıl önce Uluslararası 2. Pekin Sanat Bienalinde tanıştığım ve yıllar sonra beni İstanbul'da ziyarete gelen uluslararası düzeydeki sanat projeleriyle ilgimi çeken bir öğretim üyesi, sanat teorisyeni ve sanatçı arkadaşım Dionisio Cimarrelli'ye⁵ sordum:

A.Genç: Dionisio, çağdaş sanatla ilgili bir konuda sizin düşünce ve görüşlerinizi almak istiyorum: -Çağdaş sanatta, Malzemenin parlaklığı veya asaleti ile malzeme teknolojisi tek başına sanatsal kaliteyi artırabilir mi; malzemeye ne kadar önem verilmeli, yani tek başına malzeme ne düzeyde bir sanatsal nitelik taşıyabilir; Malzemenin parlaklık ve ışık geçirgenlik özelliği heykele sanatsal bir kalite katıyor mu?"

Dionisio Cimarrelli: Kesinlikle hayır. Malzeme, tek başına bir esere önem veya sanatsal değer katamaz. Ne yazık ki bu tarz artık her yere yayıldı. Çağdaş sanat için gerçek bir utanç ve elbette galeriler ve bienaller bundan sorumlu. Birçok sanatçı, bir malzemenin özündeki asaletine güvence de ben gerçek sanatsal kalitenin yaratıcılık ve heykelsi düşüncenin varlığından doğduğuna inanıyorum. Mütevazı, sıradan ve doğal malzemelerle yapılmış bir eser bile, özgünlük ve entelektüel derinlik taşıyorsa büyük bir değer ortaya koyabilir. Tersine, asil bir malzeme kullanıldığında, eserin etkisi ya da cazibesi artabilir, ancak bu garanti değildir; bazı durumlarda, tam tersi bir etki yaratarak öz eksikliğini daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkarabilir.

Kanımca bu açıklamanın en vurucu bölümü Dionisio'nun : "Tersine, asil bir malzeme kullanıldığında, eserin etkisi ya da cazibesi artabilir, ancak bu garanti değildir; bazı durumlarda, tam tersi bir etki yaratarak öz eksikliğini daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkarabilir" şeklindeki son paragrafıydı.

Ülkemizin çağdaş sanat platformlarında, belli bir sanat kritiği ve yöntem yaklaşımı ile ele alınıp açıklığa kavuşturulması gereken gerçeklerden bir de maruz kalınan bu ve benzeri avangard ya da ucuz edebiyat (kitsch) radyasyonunu göz ardı etmektir.

¹Prof. Dr. DEÜ/GSF Emekli Öğretim Üyesi, www.ademgenc.com

² “Sensation” Charles Saatchi’nin sahip olduğu ve YBA /Genç Britanyalı Sanatçılar’ın pek çok eserini de içeren çağdaş sanat koleksiyonunun bir sergisiydi. İlk kez 18 Eylül - 28 Aralık 1997 tarihleri arasında Londra’da sergilenmiştir. Cesur ve bazen tartışmalı çalışmalarıyla İngiliz sanat ortamını canlandırdıkları kabul edilen YBA’lar zamanla, düzen karşıtı olarak görülmekten ana akıma geçtiler. Bu sanatçıların çoğu artık Kraliyet Akademisi üyesi, Turner Ödülü sahipleri veya OBE ‘Britanya İmparatorluğu Nişanı’na aday olmuştur.

³ Konstrüktivizm, 1914 -15 yıllarında Rusya’da ortaya çıkan bir sanat akımıdır. 1917 Devriminden sonra sanata damgasını vurmuş ve 1920’lerde Batı Avrupa ülkelerine yayılmış; soyutlama ve Cam, plastik ve standart metal levhalar gibi endüstriyel malzemelerin kullanımı ile öne çıkmıştır. Konstrüktivizm geleneksel şövale resmini reddederek geleneksel formlara ve çelik cam gibi endüstriyel gereçlere odaklandı. Geleneksel sanat bireysel ifade ile ilgiliyken konstrüktivizm yalnızca bireye veya seçkin sınıflara değil, topluma katkıda bulunan işlevsel nesneler yaratmayı amaçlıyordu

⁴ Baydur, Öykü, *Vogue Türkiye* 13 Kasım 2024

⁵ İtalyan asıllı heykeltıraş Dionisio Cimarelli hakkında daha geiş bilgi için Bkz. <https://www.dionisiocimarelli.com>